

INSURECȚIA ARMATĂ ANTIFASCISTĂ DIN AUGUST 1944 ORGANIZATĂ ȘI CONDUSĂ DE PARTIDUL COMUNIST DIN ROMÂNIA

BUCUREȘTI — LEAGĂNUL ȘI CENTRUL INSURECȚIEI

de ARON PETRIC

Insurecția armată din august 1944 a constituit un eveniment de cotitură în viața poporului român, care a deschis o eră nouă în dezvoltarea țării noastre, pe drumul progresului și al făuririi României noi, socialiste.

Partidului Comunist i-a revenit sarcina istorică de a ridica steagul luptei împotriva dictaturii militare-fasciste și a războiului hitlerist, pentru eliberarea țării, pentru independență națională.

În cursul anilor 1942—1943 nemulțumirea maselor împotriva dictaturii militaro-fasciste și a dominației hitleriste, a crescut și mai mult. Clase și păături sociale tot mai largi își manifestau din ce în ce mai deschis revolta față de mizeria în care trăiau, față de teroarea fascistă și de războiul hitlerist în care țara fusese împinsă împotriva voinței sale și care aducea poporului nostru nenumărate pierderi de vieți omenești și imense distrugerii de bunuri materiale.

Infringerile suferite de Germania hitleristă, creșterea nemulțumirii maselor, avântul luptei antifasciste a poporului stîrneau panică și derută în rîndurile claselor dominante, agravau criza politică a dictaturii militare-fasciste, creînd condiții prielnice pentru a se trece la elaborarea și aplicarea unui ansamblu de măsuri care să ducă la răsturnarea dictaturii antonesciene și la întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste.

În acele împrejurări, cadrele de bază ale Partidului Comunist din România aflate în închisori, lagăre și în afară, în frunte cu tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, analizînd multilateral situația social-politică și militară internă și internațională, au elaborat — încă în vara anului 1943 — planul general de răsturnare a dictaturii militare-fasciste, de scoatere a țării din războiul antisovietic și alăturarea ei luptei dusă de coaliția antihitleristă.

Pentru atingerea acestor obiective, planul de răsturnare a dictaturii militare-fasciste prevedea întărirea rîndurilor partidului, realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare, organizarea și întărirea formațiunilor de luptă patriotice, întărirea activității partidului în rîndurile armatei și atragerea acesteia de partea forțelor insurecționale, stringerea în jurul Partidului Comunist a tuturor forțelor patriotice interesate în eliberarea țării de sub jugul fascist și colaborarea cu toate partidele sau grupările politice care, dintr-un motiv sau altul, se pronunțau pentru ieșirea României din războiul hitlerist.

În cadrul măsurilor pentru pregătirea insurecției s-a dat o atenție deosebită Bucureștilor, centru cu o populație muncitorească numeroasă, cu o bogată tradiție și experiență revoluționară, călătită în focul marilor lupte greviste ale ceferiștilor din ianuarie—februarie 1933. Totodată, în Capitala țării se aflau instituțiile centrale de stat și principalele comandamente ale armatei hitleriste din România, a căror cucerire încă de la începutul luptei insurecționale avea o importanță hotărîtoare pentru desfășurarea ulterioară a evenimentelor.

Capitala țării trebuia să fie, din aceste considerente, leagănul și centrul politic al insurecției armate antifasciste.

Dar îndeplinirea rolului istoric ce revenea Partidului Comunist în lupta împotriva dictaturii militare-fasciste și a războiului antisovietic a fost îngreuiată de grupul de trădători, în frunte cu Foriș, pătruns în conducerea P.C.R. Meritul imens de a fi identificat și demascat această clică de trădători revine cadrelor de bază ale partidului din lagăre și închisori, în frunte cu tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej. Aplicînd indicațiile primite din partea activului de partid din lagăre și închisori, pe care și le-au însușit în întregime, cadrele partidului care activau în afară au trecut la izolarea treptată, și, în cele din urmă, la înlăturarea din conducerea partidului, în ziua de 4 aprilie 1944, a grupului trădător¹. A fost constituită o conducere provizorie, cu funcții operative, formată din tovarășii Emil Bodnăraș, Constantin Pirvulescu și Iosif Rangheț, în jurul căreia și-a strîns rîndurile întregul partid.

Înlăturarea clicii trădătoare a avut un rol hotărîtor în întărirea unității partidului comunist, redîndu-i acestuia întreaga sa capacitate de luptă. În scurt timp au fost întărite legăturile conducerii partidului cu organele de partid din întreaga țară și cu muncitorii din numeroase întreprinderi industriale importante. Astfel, s-a asigurat o strînsă legătură cu organizațiile de partid dintr-o serie de întreprinderi mari din Capitală, ca „Lemaître“, Atelierele C.F.R. „Grivița“, S.T.B., Uzinele „Malaxa“, „Vulcan“, C.A.M., „Ford“, „Gagel“, „Leonida“ „Tăbăcăria Națională“, „Pirotehnia“ și altele, cele mai multe dintre acestea fiind legate de producția și transporturile de război².

Partidul Comunist și-a intensificat activitatea în rîndurile organizațiilor de masă; astfel a fost sprijinită și întărită acțiunea întreprinsă de „Apărarea Patriotică“ pe linia luptei antifasciste, a ajutorării luptătorilor antifasciști aflați în închisori și lagăre, a asigurării asistenței judiciare

¹ „Scinteia“ nr. 6340 din 6 aug. 1964.

² Vezi și Vl. Zaharescu, *Întărirea partidului și a legăturilor lui cu masele — factor hotărîtor în lupta pentru organizare și înfăptuirea insurecției armate din august 1944*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîncă C.C. al P.M.R. nr. 4/1962, p. 14.

acordate acestora. Sub conducerea Partidului Comunist a fost întărită activitatea „Uniunii patrioților“, organizație antifascistă a intelectualității progresiste și a altor pături sociale de mijloc, interesate în eliberarea țării de sub jugul fascist.

O expresie a creșterii stării de spirit antifasciste în rîndurile intelectualilor a constituit-o și memoriul înaintat lui I. Antonescu de către 69 de oameni de știință, membri ai Academiei Romîne și profesori universitari, din București și din alte centre universitare. Semnatarii acestui memoriu, printre care se aflau dr. C. I. Parhon, R. Cernătescu, S. Stoilov, dr. D. Bagdazar, dr. N. G. Lupu, S. Țițeica, A. Oțetea etc. protestau împotriva continuării războiului și cereau imediată încetare a acestuia, oricare ar fi greutățile unui astfel de pas¹.

Acest protest venea după ce o serie de cadre didactice de la Facultatea de litere și filozofie a Universității din București se ridicaseră împotriva torturării unor luptători antifasciști arestați în martie 1944.²

În acțiunea de pregătire în vederea desfășurării victorioase a insurjecției, rolul hotărîtor revenea clasei muncitoare, forța socială cea mai înaintată, mai consecvent revoluționară a poporului, capabilă să strîngă în jurul său toate forțele patriotice antifasciste. Dar pentru îndeplinirea acestui rol de mare însemnătate era necesar ca proletariatul să fie el însuși unit. Pe baza indicațiilor date de tov. Gh. Gheorghiu-Dej, după înlăturarea clicii trădătoare a lui Foriș au fost intensificate eforturile Partidului Comunist de realizare a unității de acțiune cu Partidul Social-Democrat. În urma tratativelor dintre cele două partide, s-a ajuns în prima jumătate a lui aprilie 1944³, la închegarea Frontului Unic Muncitoresc. *Manifestul* răspîdit la 1 Mai 1944, intitulat „Către întreaga clasă muncitoare! Către poporul român!“ chema „Întreaga clasă muncitoare, pe toți muncitorii organizați și neorganizați, întreg poporul român, toate clasele și păturile sociale, toate partidele și organizațiile, indiferent de culoare politică, credință religioasă și apartenență socială, la lupta hotărîită pentru: Pace imediată. Răsturnarea guvernului Antonescu. Formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor anti-hitleriste. Izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane...“⁴

Manifestul a fost răspîdit cu repeziciune în primul rînd în Capitală, precum și în alte centre muncitorești importante, producînd o mare însuflețire în rîndurile oamenilor muncii, care vedeau în realizarea Frontului Unic Muncitoresc o cheazăie a victoriei în lupta împotriva dictaturii fasciste. Exprimînd aceste sentimente, „Buletinul Capitalei“ — organ de presă editat de organizația P.C.R. din București — scria: „Cu mare bucurie luăm cunoștință de primul pas făcut pe drumul unirii forțelor antifasciste prin crearea Frontului Unic Muncitoresc (...) Clasa muncitoare unită are datoria să fie în fruntea luptei de izgonire a nemților; de doborîre a regimului antonescian, pentru pace, libertate și bunăstare“⁵.

¹ „Romînia liberă“ din 24 august 1944.

² „Romînia liberă“ din 22 martie 1944.

³ „Scînteia“ anul XXXIII, nr. 6340 din 6 august 1964, p. 2.

⁴ *Documente din Istoria Partidului Comunist din Romînia*, Editura pentru literatura politică 1953, ediția a II-a, p. 381—382.

⁵ Vezi „Scînteia“ anul XXXIII, nr. 6340 din 6 aug. 1964, p. 2.

În adevăr, închegarea Frontului Unic Muncitoresc a avut o mare însemnătate în stringerea tuturor forțelor antihitleriste în jurul clasei muncitoare, pentru realizarea obiectivelor insurecției armate. În numeroase întreprinderi industriale și de transport, ca și într-o serie de instituții au luat ființă comitete de front unic muncitoresc și comitete patriotice pe bază de front unic, care îmbinau lupta pentru revendicări economice cu lupta împotriva dictaturii militare-fasciste și a războiului hitlerist. O importanță deosebită au avut-o acțiunile întreprinse de Partidul comunist în această direcție în întreprinderile din Capitală. Astfel, la Căile Ferate a fost constituit un puternic comitet patriotic pe bază de front unic muncitoresc, în care au intrat cei mai hotărâți luptători antifasciști în frunte cu comuniștii, alături de care se aflau muncitori social-democrați sau fără de partid. Într-un manifest întocmit și răspândit de acest comitet în iunie 1944, adresat „Către toată lumea ceferistă“, erau cuprinse atît revendicări cu caracter economic, ca mărirea salariului în raport cu scumpetea, ajutorarea imediată a sinistraților, aprovizionarea ceferiștilor cu alimente și lemne, cît și obiectivele politice, al căror țel era „răsturnarea guvernului Antonescu și formarea unui guvern din reprezentanții tuturor grupurilor antihitleriste“¹.

Un alt puternic comitet patriotic a luat ființă la uzinele „Malaxa“, care aveau un rol important în producția de armament. Într-o chemare adresată muncitorilor de către acest comitet se spunea: „Ajunge frați malaxiști! A sunat ultimul ceas pentru lupta hotărîtoare!... Noi, malaxiștii, trebuie să ne ridicăm cu toată hotărîrea la luptă pentru salvarea noastră, a copiilor noștri... pentru salvarea în ultimul moment a poporului român de la distrugerea sigură și pentru a șterge rușinea ce ne-a adus-o politica criminală de război și jaf a lui Antonescu.“²

Într-un manifest editat și răspândit în uzină în cursul lunii mai 1944, comitetul patriotic chema pe muncitori să se ridice „...în fruntea luptei pentru salvarea poporului prin: ieșirea imediată din războiul lui Hitler și Antonescu! Pace imediată cu aliații! Doborîrea guvernului Antonescu! Instaurarea unui guvern de front național al poporului român.“

În cursul lunilor mai—august 1944, sub conducerea comuniștilor s-au desfășurat numeroase acțiuni îndreptate împotriva regimului fascist și a războiului hitlerist, pentru mărirea salariilor, pentru ziua de lucru de 8 ore etc.

Comitete patriotice, avînd la bază unitatea de acțiune a clasei muncitoare, au luat ființă în numeroase alte întreprinderi din București, ca: „Lemaître“, „S.T.B.“, „Mociornița“, „S.E.T.“. În această perioadă, o formă frecventă de manifestare a luptei muncitorilor a constituit-o ieșirea demonstrativă în fața direcției întreprinderilor și a Ministerului muncii pentru a protesta împotriva condițiilor grele de muncă și de viață, împotriva împrumutului intern lansat de Antonescu pentru acoperirea căruia muncitorii și funcționarii erau obligați să subscrie salariul lor pe o lună de zile, împotriva evacuării forțate a unor instalații industriale înspre Germania. Astfel de acțiuni au desfășurat muncitorii de la uzinele metalurgice „Lemaître“³, ceferiștii de la Atelierele C.F.R. „Grivița“, muncitorii de la

¹ Arhiva C.C. al P.M.R. dosar 2119—3013, vol. 19 f. 536.

² Vezi „Scinteia“, anul XXXIII, nr. 6340, 6 aug. 1964, pag. 3.

³ „Buletinul Capitalei“ din 1 iulie 1944.

uzinele „Malaxa“, de la fabrica de piine „Otto Gagel“ — unde au reușit să obțină restituirea sumelor reținute în contul împrumutului lui Antonescu.

În legătură cu planul de evacuare a unor utilaje industriale înspre Germania, Partidul Comunist din România a lansat un apel către muncitori, în care se spunea printre altele: „Opuneți-vă plecării în Germania a mașinilor și oamenilor. E robie și jaf ! Alungați pe nemți ! Sabotați munca de război pentru nemți și Antonescu“¹. Chemarea a avut un larg răsunet în rândurile muncitorilor. Comitetele patriotice au organizat acțiunea de împotrivire față de planurile hitleriștilor, în numeroase întreprinderi muncitории refuzând să semneze listele de evacuare și să lucreze pentru demontarea instalațiilor, cu toate amenințările și măsurile represive de care au făcut uz autoritățile antonesciene.

Frontul Unic Muncitoresc a avut un rol deosebit de important și în organizarea formațiunilor de luptă patriotice — forțe înarmate proprii ale clasei muncitoare — formate din cei mai încercați muncitori comuniști, uteciști și fără de partid. Planul de acțiune elaborat de Partidul Comunist din România în vederea răsturnării dictaturii militare-fasciste și a întoarcerii armelor împotriva Germaniei hitleriste prevedea organizarea pe scară largă a unor acțiuni cu arma în mână împotriva ocupanților fasciști și a dictaturii antonesciene, constituirea formațiunilor de luptă patriotice ca detașamente înarmate ale proletariatului².

Înlăturarea clicii trădătoare a lui Foriș din conducerea Partidului Comunist a constituit o adevărată cotitură în acțiunea de organizare și instruire a formațiunilor de luptă patriotice. Într-un interval de numai două luni de zile a fost organizat Comandamentul formațiunilor de luptă patriotice la București, avînd puncte de sprijin în țară și organe regionale în Oltenia, Dobrogea, Moldova, Banat și Țara Bîrsei. Marcînd rolul important pe care acestea îl aveau în pregătirea și apoi în desfășurarea insurjecției armate, conducerea Partidului Comunist a încredințat secretarilor comitetelor regionale de partid sarcina de șefi ai comandamentelor regionale ale formațiunilor de luptă patriotice³.

O atenție deosebită a acordat partidul organizării unor formațiuni patriotice în Capitală și în regiunea Văii Prahovei, unde se aflau majoritatea comandamentelor și trupelor hitleriste din zona interioară ; atingerea acestui obiectiv era înlesnită de faptul că aici exista un proletariat numeros, cu vechi și bogate tradiții revoluționare.

În Capitală au fost organizate formațiuni de luptă patriotice la Atele-rierele C.F.R. „Grivița“, la întreprinderile „Malaxa“, „S.T.B.“, „Lemaître“, uzinele de electricitate și gaz „Grozăvești“ și „Filaret“ ; pentru conducerea și coordonarea activității acestor formațiuni patriotice au luat ființă comandamente de sectoare.

În condițiile terorii fasciste și ale prezenței unui mare număr de trupe hitleriste în Capitală, activitatea formațiunilor de luptă patriotice trebuia să se desfășoare în cea mai strictă conspirativitate, pentru a nu trezi prin nimic atenția organelor represive.

Această situație a impus, pe lîngă sporirea la maximum a vigilenței în recrutarea, organizarea și instruirea oamenilor, și necesitatea alcătuirii

¹ *Ibidem*, din 7 iunie 1944.

² „Scînteia“, anul XXXIII, nr. 6346 din 12 aug. 1964, pag. 2.

³ *Ibidem*.

unor echipe de șoc, înarmate și instruite în vederea ocupării instituțiilor guvernamentale și a obiectivelor militare hitleriste. Ele trebuiau să acționeze din primul moment al declanșării insurecției împreună cu unitățile armatei române, urmînd ca pe baza și în jurul lor să se constituie, în cursul dezvoltării luptei insurecționale, detașamente mari, în momentul înarmării în masă a muncitorilor. Efectivul echipelor de șoc din București s-a ridicat la 300 de oameni și în centrele principale din țară la 500—600, iar al oamenilor pregătiți să intre în luptă îndată după declanșarea insurecției a ajuns la 2000.¹

Sub directa îndrumare a Partidului Comunist, formațiunile de luptă patriotice au desfășurat, paralel cu pregătirile în vederea insurecției, o serie de acțiuni imediate împotriva producției și a transporturilor pentru frontul hitlerist, menite să contribuie la reducerea capacității de luptă a armatei naziste.

Înregistrînd cu îngrijorare tot mai frecvente acțiuni de sabotaj în producția și transporturile pentru front, notele informative ale Siguranței statului constituiesc și ele documente care atestă starea de spirit tot mai pronunțat antifascistă a maselor și acțiunile tot mai hotărîte ale formațiunilor patriotice în lupta lor antifascistă. Echipe ale formațiunilor patriotice de luptă din Capitală au tăiat în numeroase rînduri, cablurile telefonice ale unor comandamente hitleriste situate pe Calea Victoriei, în apropierea clădirii Universității, lângă Cîșmigiu și la Otopeni. În diferite puncte și pe străzile Capitalei au fost răspîndite manifeste cu caracter antifascist, editate de P.C.R., în care se arăta situația dezastruoasă din punct de vedere economic și politic în care fusese împinsă țara și se făcea apel la unirea tuturor forțelor antifasciste în vederea răsturnării dictaturii antonesciene. Astfel, într-un manifest al P.C.R. răspîndit în noaptea de 15—16 aprilie 1944 se spunea : „...Alipiți-vă Frontului Patriotic Antihitlerist... El are ca scop izgonirea lipitorilor nemțești din țara noastră, un regim democratic în locul dictaturii clicii antonesciene, pedepsirea trădătorilor și mai ales pace cu aliații...” „Trăiască România Liberă !” „Jos războiul hitlerist”². În aceeași perioadă, pe zidurile a numeroase clădiri din sectoarele I Galben și II Negru, ca și într-o serie de piețe și cartiere ale Capitalei, comuniștii și utemiștii au șablonat lozinci și au răspîndit manifeste în care se cerea „Pace, pace cu aliații” și se arăta că „Nu mai vrem să murim pentru nemți, afară cu asasinii hitleriști și antonescieni trădători”³.

În condițiile înrăutățirii continui a nivelului de trai al maselor muncitoare, agravate de povara războiului și de distrugerile bombardamentelor aeriene, muncitorii au îmbinat acțiunile revendicative cu caracter economic cu lupta politică antifascistă. Sub conducerea comuniștilor, muncitorii au întreprins numeroase demonstrații în fața conducerii întreprinderilor și a Centralei Asigurărilor Sociale din București, cerînd plata pentru orele în care nu lucrează din cauza bombardamentelor, ajutoare de înmormîntare pentru victimele războiului și ajutoare pentru refacerea locuințelor dis-

¹ „Scinteia” anul XXXIII, nr. 6346 din 12 aug. 1964, p. 2.

² Vezi Nora Munteanu, *Acțiuni de masă conduse de Partidul Comunist Român în perioada pregătirii insurecției armate*, în „Studii — Revistă de istorie — anul XII (1959), nr. 4, p. 152.

³ *Ibidem*.

truse de bombardamente. În caz de refuz, muncitorii din mai multe întreprinderi legate de producția de război au refuzat să se mai prezinte la lucru, ceea ce a contribuit la micșorarea potențialului economic și militar al mașinii de război fasciste. Astfel au procedat muncitorii de la „Malaxa” — care au întrerupt complet lucrul în ziua de 22 aprilie 1944 la secțiile de muniții și locomotive¹ — muncitorii de la C.F.R. etc.

Acțiunile cu caracter antifascist au cuprins și un mare număr de funcționari, în rândurile cărora comuniștii au organizat grupe de patrioți, îndeosebi în instituțiile în care aceștia constituiau marea masă a salariaților, cum a fost cazul la Societatea de gaz și electricitate, la Banca Națională a României, la Spitalul Brîncovenesc etc.

În pregătirea și desfășurarea cu succes a insurecției armate, o atenție deosebită a acordat Partidul Comunist creșterii influenței sale în rândurile armatei, atragerii acesteia de partea forțelor insurecționale. Atmosfera din armată reflecta starea de spirit antifascistă a poporului, ura acestuia față de regimul antonescian și de susținătorii săi — hitleriștii germani². Deplasările și regroupările de forțe social-politice petrecute în România în anii războiului hitlerist, catastrofa națională spre care fusese împinsă țara de clica fascistă antonesciană, jefuirea țării de către hitleriști, atitudinea jignitoare a acestora față de poporul și armata română, amintirea ocupației germane din anii primului război mondial ca și faptul că imperialismul german fusese principalul autor al sfîșierii hotarelor țării prin dictatul odios de la Viena — toate acestea au făcut ca un număr tot mai mare de ofițeri — inclusiv ofițeri superiori și generali — să se orienteze înspre schimbarea situației existente în România, spre scoaterea ei din războiul hitlerist și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste.

Starea de spirit antifascistă a militarilor români a fost puternic influențată de activitatea politică desfășurată de Partidul Comunist în rândurile maselor populare și ale armatei.

P.C.R. a acordat o atenție deosebită întăririi legăturilor cu militarii din unitățile aflate în București. Pregătirea acestora în vederea insurecției s-a făcut atât direct de către activiștii partidului, cât și prin ofițerii din comandamentul militar al Capitalei³. O expresie a creșterii stării de spirit antifasciste în armată și a intensificării influenței partidului în rândurile militarilor a constituit-o atragerea de partea forțelor antihitleriste a unor generali și ofițeri superiori însuflețiți de sentimente patriotice, care ocupau poziții importante în ierarhia militară, îndeosebi în conducerea trupelor aflate în București și Valea Prahovei.

În acea perioadă, creșterea continuă a nemulțumirii maselor populare și ale armatei împotriva purtării războiului alături de Germania hitleristă, înrăutățirea situației militare a trupelor hitleriste înfrînte în numeroase bătălii de către forțele militare ale coaliției antihitleriste și în primul rînd de către viteaza Armată Sovietică, au dus la adîncirea contradicțiilor dintre Antonescu și cercurile palatului, acestea din urmă văzînd în continuarea colaborării regelui cu Antonescu o primejdie pentru soarta însăși a

¹ „România liberă” din 28 iunie 1944.

² General-locotenent Mihail Burcă, *Participarea României la războiul antihitlerist*, în „Lupta de clasă”, seria a V-a anul XLIV, nr. 8, august 1964, pag. 32.

³ *Insurecția armată din august 1944*, în „Lupta de clasă”, seria a V-a, anul XLIV, nr. 8, august 1964, p. 23.

monarhiei. În acele condiții, regele și cercurile palatului au văzut în participarea lor la acțiunea de răsturnare a dictaturii antonesciene și de scoatere a României din războiul hitlerist singura cale de salvare a monarhiei de răspunderile grele ce apăsau asupra ei pentru sprijinirea războiului antisovietic.

În încercările lor, cercurile din jurul regelui au căutat să se sprijine pe liderii partidelor burghezo-moșierești, dar curînd au fost nevoite să constate că aceștia nu reprezentau o forță politică reală, ei complăcîndu-se în pertractări și tergiversări interminabile. Regele și cercurile palatului au căutat, astfel, legătura cu Partidul Comunist, singura forță politică reală care acționa cu hotărîre în direcția răsturnării dictaturii militare-fasciste și a întoarcerii armelor împotriva Germaniei hitleriste.

Așa cum arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, „Însuși faptul acesta constituie recunoașterea rolului hotărîtor jucat de partid în acest moment crucial pentru destinele țării”.¹

P.C.R. era conștient că regele și cercurile palatului căutaseră colaborarea cu comuniștii din interese proprii și că vor încerca să impună desfășurării evenimentelor o astfel de linie care să limiteze întreaga acțiune la o lovitură de palat a unui grup restrîns și să evite astfel o insurecție armată care să cuprindă masele largi populare.

Cu toate acestea, Partidul Comunist a considerat contactul și colaborarea cu palatul ca necesare, în vederea izolării clicii antonesciene, a folosirii tuturor contradicțiilor din lagărul advers în scopul doborîrii dictaturii militare-fasciste și a scoaterii României din războiul hitlerist. Partidul Comunist a reușit să deoace intențiile reale ale palatului, acesta fiind nevoit să acționeze potrivit planului general al insurecției elaborat de partid.²

În noaptea de 13—14 iunie 1944, din inițiativa Partidului Comunist din România a avut loc la București, într-o casă conspirativă a partidului aflată pe strada Armenească nr. 15, o consfătuire la care au participat reprezentantul Partidului Comunist — Emil Bodnăraș (purtînd numele conspirativ de „ing. Ceaușu”), reprezentanți ai palatului și ai armatei: general C. Sănătescu, I. M. Stîrcea, M. Ioanițiu, Gr. Niculescu-Buzești, general în rezervă Gh. Mihail și colonel. D. Dămăceanu — șef de stat major al Comandamentului militar al Capitalei³. La această consfătuire, reprezentanții palatului au prezentat un plan total iluzoriu de înlocuire a lui Antonescu, cu consimțămîntul lui Hitler, prin I. Gigurtu, cunoscut filogerman; guvernul acestuia urma să continue războiul antisovietic și abia ulterior să fie răsturnat de către miniștri adepți ai palatului, în vederea scoaterii României din război.

Acest plan, pe lîngă caracterul său aventurist, era și potrivnic intereselor naționale, el neprevăzînd întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste.

La consfătuire, tovarășul Emil Bodnăraș, a combătut „planul Gigurtu” și a prezentat planul Partidului Comunist, care indica singura cale realistă

¹ Gh. Gheorghiu-Dej: *40 de ani de luptă sub steagul atotbiruitor al marxism-leninismului*, *Articole și Cuvîntări*, 1959—1961, Ed. Politică, Buc. 1961, p. 440.

² Emil Bodnăraș, *Cuvîntare rostită la adunarea solemnă consacrată celei de a XIII-a aniversări a zilei de 23 August*, în „Scînteia”, anul XXVI, din 23 August 1957.

³ „Scînteia”, anul XXXIII, nr. 6343 din 9 august 1964, p. 2.

și justă ce trebuia urmată : răsturnarea dictaturii fasciste prin forța maselor populare și a întregii armate și întoarcerea imediată a armelor împotriva Germaniei hitleriste. Deși în cursul discuțiilor s-au manifestat șovăieli din partea unora dintre participanți, în cele din urmă planul propus de Partidul Comunist a fost acceptat în unanimitate.

În vederea pregătirii unităților militare pentru luptele insurecționale, la consfătuire a fost constituit un comitet militar, din care făceau parte generalul în rezervă Gh. Mihail, generalul C. Vasiliu-Rășcanu și colonelul D. Dămăceanu.

Întreaga activitate a comitetului militar s-a desfășurat sub conducerea nemijlocită a Partidului Comunist din România, care a fost conducătorul unic al întregii acțiuni insurecționale.

În condițiile creșterii continui a revoltei poporului față de ocupația hitleristă și de războiul antisovietic și în condițiile înrăutățirii situației militare pe frontul hitlerist, conducătorii Partidului național-țărănesc și ai Partidului național-liberal, temîndu-se să nu rămînă în afara evenimentelor politice și într-o totală izolare, mai ales după ce între P.C.R. și cercurile palatului se stabiliseră contacte, s-au văzut nevoiți, după ce ani de zile respinseseră propunerile P.C.R. de organizare a unor acțiuni comune împotriva dictaturii antonesciene, să accepte crearea Blocului național-democrat, împreună cu Partidul Comunist din România și Partidul social-democrat (20 iunie 1944).

La baza programului B.N.D. a stat o platformă larg democratică, al cărei proiect fusese elaborat de Partidul Comunist, care prevedea înlăturarea dictaturii fasciste antonesciene, eliberarea țării de sub ocupația hitleristă și instaurarea unui regim democratic ¹.

Deși liderii partidelor istorice au acceptat crearea Blocului național-democrat numai sub presiunea evenimentelor politice și militare și cu toate că aceștia au continuat și după aceea manevrele pentru salvarea lui Antonescu, totuși închegarea B.N.D. a constituit un succes al Partidului Comunist pe linia izolării totale a clicii antonesciene, în vederea răsturnării ei.

Partidul Comunist a reușit, astfel, să strîngă în jurul său o coaliție largă de forțe social-politice, de la clasa muncitoare și masele largi ale oamenilor muncii de la orașe și sate pînă la aliații șovăielnici și vremelnici, coaliție care, deși bazată pe interese divergente, era unită în lupta pentru răsturnarea dictaturii fasciste.

În perioada ce a urmat, Partidul Comunist a intensificat acțiunile de pregătire a insurecției armate, în cadrul cărora au fost avute în vedere : planul de arestare a guvernului antonescian, planul concret de acțiune a formațiunilor patriotice de luptă și a armatei, arestarea comandanților și diplomaților hitleriști, pregătirea principalelor decrete ce urmau să fie emise imediat după declanșarea insurecției, eliberarea din închisori și la-găre a comuniștilor și a celorlalți luptători antifasciști, apărarea Capitalei în eventualitatea unui atac al forțelor hitleriste etc. ².

¹ „România liberă” din 10 august 1944.

² „Scînteia”, anul XXXIII, nr. 6343 din 9 aug. 1964, pag. 3; vezi și N. Goldberger, Gh. Zaharia, *Caracterul național și internațional al mișcării de rezistență din România*, în „Analele Institutului de istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.”, nr. 3/1962, p. 132.

În acest scop au avut loc în Capitală, în perioada dintre 13—14 iunie și 23 August 1944, numeroase ședințe conspirative între reprezentanții P.C.R. și ai armatei, în care se discutau și se luau hotărâri privind acțiunile cu caracter politic și militar ce trebuiau întreprinse încă din primele momente ale declanșării insurecției. Au fost stabilite 42 de obiective militare hitleriste și 28 de obiective antonesciene care trebuiau blocate, atacate și ocupate; pentru fiecare obiectiv s-a stabilit numărul grupelor militare și al formațiunilor de luptă patriotice necesare cuceririi¹. Pe baza indicațiilor date de Partidul Comunist a fost întocmit ordinul de operații ce urma să fie înmănat unităților militare participante la luptele insurecționale. Ordinul prevedea succesiunea în care trebuiau să fie atacate și ocupate obiectivele hitleriste, ca și ocuparea și apărarea sediilor instituțiilor publice române din Capitală, păstrarea ordinii față de orice încercare a fasciștilor de a o tulbura, în primul rînd în București și în împrejurimile acestuia².

Pentru a deruta organele de siguranță antonesciene și hitleriste și a păstra cea mai strictă conspirativitate, Comandamentul militar al Capitalei a folosit planul oficial de apărare a ordinii interne în Capitală, în baza căruia au fost executate cîteva exerciții de alarmare a trupelor și de intrare a lor în dispozitiv, ca și cînd ar fi fost vorba de un atac din partea forțelor antifasciste. Sub pretextul și la adăpostul acestor exerciții, unitățile militare din Capitală au fost pregătite în vederea cunoașterii, atacării și cuceririi obiectivelor respective, ceea ce reprezenta, în fapt, o pregătire pentru insurecție.

Intrucît trupele hitleriste dispuneau de o superioritate numerică și de armament față de unitățile române în București și în împrejurimi³, la indicația partidului ofițerii patrioți din Comandamentul militar al Capitalei au determinat conducerea Ministerului de război și a Marelui Stat Major să mențină și chiar să aducă mai multe trupe în interior, motivînd cererea lor cu necesitatea de a avea la dispoziție un număr mai mare de unități, pentru a putea face față pericolului unor „mișcări rebele” în Capitală. Cum clica fascistă antonesciană se temea de astfel de mișcări, întrucît cunoștea starea de spirit antifascistă a maselor, a dat curs acestei cereri. Au fost întărite, astfel, trupele române din Capitală, acțiunea lor urmînd să fie îndreptată, însă, nu în direcția întăririi „ordinii interne” a regimului fascist, ci, din contră, pentru răsturnarea dictaturii militare-fasciste pe calea insurecției armate.

A fost organizată evadarea din lagăre a principalelor cadre de conducere ale P.C.R. În noaptea de 12—13 august 1944 a fost efectuată evadarea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej din lagărul de la Tirgu-Jiu, printr-o acțiune minuțios pregătită. Imputernicit de Comitetul Central pentru organizarea evadării a fost tov. Ion Gheorghe Maurer care a acționat împreună cu Comitetul regional de partid Oltenia, al cărui secretar era

¹ „Scînteia”, anul XXXIII, nr. 6343 din 9 aug. 1964, p. 3.

² *Ibidem*.

³ Hitleriștii dispuneau de 5.000 de oameni în Capitală și 6000 pe linia de centură și în satele din imediata apropiere a Bucureștilor, în timp ce efectivul trupelor romine din această regiune se ridica abia la 6000 (vezi „Scînteia”, anul XXXIII, nr. 6343 din 9 august 1964, p. 3).

tov. Mihail Roșianu¹. Ulterior a fost organizată evadarea tovarășilor Gheorghe Apostol, Alexandru Drăghici și a altor activiști de răspundere ai partidului.

În a doua jumătate a lui august 1944 erau coapte condițiile declanșării și desfășurării cu succes a acțiunii insurecționale. Lupta antifascistă a maselor găsea un impuls puternic în evoluția situației de pe front. Așa cum arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, „Partidul nostru a folosit cu pricepere împrejurările favorabile create de succesele militare ale coaliției antihitleriste și, în primul rând, de strălucitele victorii ale Armatei Sovietice”².

În dimineața zilei de 23 august 1944, Ion Antonescu, întors de pe front, a convocat o ședință a Consiliului de Miniștri în care a propus măsuri extreme, de mobilizare și aruncare pe frontul hitlerist a ultimelor resurse militare și umane de care mai dispunea țara. În după masa aceleiași zile, Antonescu s-a prezentat la palat pentru a cere regelui sancționarea măsurilor hotărâte. Punerea în aplicare a acestui plan criminal ar fi adus poporului român imense suferințe și jertfe, provocate de transformarea întregului teritoriu al țării în teatrul unui război pustiitor.

Evenimentele s-au desfășurat, însă, cu totul altfel decât preconizaseră căpeteniile fasciste antonesciene și conducătorii Germaniei hitleriste.

În ziua de 23 August 1944, la orele 17, Ion și Mihai Antonescu au fost arestați la palat potrivit planului elaborat de partid; imediat după aceea au fost arestați și alți membri ai guvernului și demnitari fasciști, convocați la palat sub pretextul unui consiliu de coroană. Paza căpeteniilor fasciste a fost asigurată de către o formațiune de luptă patriotică, alcătuită din muncitori și militari, pînă ce au fost transportate la o casă conspirativă a Partidului Comunist, din cartierul Vatra Luminoasă³.

Întreaga acțiune s-a petrecut în cea mai strictă conspirativitate, potrivit planului minuțios elaborat de partid, în așa fel încît autoritățile politice și militare hitleriste ca și autoritățile antonesciene n-au știut nimic timp de cîteva ore. Aceasta a făcut posibil ca Partidul Comunist să pună în acțiune formațiunile de luptă patriotice și unitățile militare care, începînd cu orele 19, au ocupat Președinția Consiliului de Miniștri, Ministerul de Interne, Ministerul de Război, Subsecretariatul de stat al Aerului, Palatul telefoanelor din Calea Victoriei și centralele telefonice din bulevardul Banu Manta și bulevardul Dacia, posturile de radio și T.F.F. de la Băneasa, Herăstrău și Văcărești. La orele 22 s-a transmis prin radio proclamația regelui, întocmită în acord cu reprezentantul Partidului Comunist⁴.

Vestea răsturnării dictaturii fasciste și a ieșirii Romîniei din războiul hitlerist a fost primită cu o imensă bucurie și însuflețire de întregul popor român. În Capitală, muncitorii, în frunte cu comuniștii, au organizat mitinguri spontane în întreprinderi, arătîndu-și adeziunea lor deplină la

¹ Vezi „Scinteia”, anul XXXIII, nr. 6352 din 18 august 1964 p. 2—3.

² Gh. Gheorghiu-Dej: *A XX-a aniversare a eliberării Romîniei de sub jugul fascist*, Editura Politică, București, 1964, p. 9.

³ Vezi *Insurecția armată din august 1944*, în „Lupta de clasă” seria a V-a, anul XLIV, nr. 8, august 1964, p. 24.

⁴ „Romînia liberă”, anul II, Ediție specială (24 aug. 1944).

această acțiunea și hotărîrea de a lupta pentru alungarea hitleriștilor din țară. Populația care se afla pe Calea Victoriei și pe alte străzi comenta în grupuri știrea răsturnării dictaturii fasciste și își manifesta simpatia față de noua orientare politică a Romîniei.

În seara aceleiași zile a fost format noul guvern, avînd ca președinte pe generalul C. Sănătescu². Deși acest guvern nu era exponentul tuturor partidelor și grupărilor politice antihitleriste, așa cum propusese Partidul Comunist, el era totuși un rezultat al insurecției armate, proclamînd ca obiective imediate de guvernare scoaterea țării din coaliția fascistă, încheierea armistițiului cu Națiunile Unite, alăturarea armatei romîne armatelor Națiunilor Unite pentru alungarea cotropitorilor hitleriști și anularea dictatului de la Viena.

Răspunzînd hotărîrii maselor populare de a înlătura teroarea și opresiunea, Declarația noului guvern menționa că „Regimul politic pe care îl vom înfăptui va fi un regim democratic, în care libertățile publice și drepturile cetățenești vor fi garantate și respectate”². Ținînd seama de importanța realizării acestor obiective de interes general și de necesitatea situării pe primul plan a luptei pentru izgonirea ocupanților hitleriști, Partidul Comunist din România a acceptat să participe la guvernul Sănătescu, fără să renunțe însă la lupta sa pentru formarea unui guvern cu caracter politic alcătuit din reprezentanții tuturor partidelor și grupărilor antihitleriste.

În seara zilei de 23 August 1944, regele Mihai și cercurile reacționare din jurul său au întreprins o manevră menită să împiedice întoarcerea imediată a armelor împotriva trupelor hitleriste: abătîndu-se de la planul de desfășurare a insurecției elaborat de P.C.R., regele a dat curs propunerii ambasadorului Germaniei, Killinger, și a generalilor hitleriști Hansen și Gerstenberg ca trupele germane să fie lăsate să se retragă nestingerite din Romînia, ceea ce, în mod evident, nu putea folosi decît hitleriștilor care pregăteau atacul împotriva poporului nostru, cu scopul de a înăbuși lupta insurecțională.

Această înțelegere nu a rămas în picioare decît cîteva ore, ea fiind dejucată de Partidul Comunist, care a chemat formațiunile de luptă patriotice și unitățile armatei romîne să lupte cu toată energia pentru curățirea teritoriului țării de ocupații hitleriști.

Încă în cursul nopții de 23 spre 24 august, potrivit indicațiilor date de Partidul Comunist, formațiunile de luptă patriotice și unitățile militare romîne din Capitală au blocat obiectivele germane; numeroși hitleriști care circulau prin oraș ca și unele cantonamente hitleriste au fost atacate de formațiunile de luptă patriotice. În îndeplinirea acestor misiuni, un sprijin important l-au acordat cetățenii Bucureștilor, care dădeau informații asupra caselor ocupate de hitleriști, participînd chiar la acțiuni de luptă împotriva acestora. În seara zilei de 23 august și în dimineața zilei de 24 august, formațiuni de luptă patriotice alcătuite din muncitori de la S.E.T. și de la alte întreprinderi, împreună cu ostași din Regimentul de

¹ *Decretul regal nr. 1619* din 23 August 1944; vezi și „Romînia liberă”, anul II, Ediție specială (24 aug. 1944).

² Declarația guvernului Sănătescu, în „Romînia liberă”, anul II, Ediție specială, (24 august 1944).

gardă călare au curățat de hitleriști cartierul cuprins între străzile Alea Alexandru, Eliza Filipescu, Alea Zoe, Paris etc., făcând numeroși prizonieri, printre care ofițeri din cadrul misiunii germane, al legației germane, de la unul din birourile Gestapoului și membri ai unui ansamblu de propagandă hitlerist.

Aproape concomitent cu declanșarea și desfășurarea luptelor insurecționale din Capitală, insurecția a cuprins întreaga țară, acțiuni importante desfășurându-se pe Valea Prahovei, la Giurgiu, Zimnicea, Călărași, Turnu Măgurele, Brașov, Constanța, Turnu Severin etc.

În seara de 23 august 1944, la orele 23, Marele Stat Major a ordonat comandamentelor și trupelor de pe teritoriu să treacă la atacarea unităților armatei germane¹.

Pentru coordonarea și conducerea luptei antihitleriste, prin planul insurecțional elaborat de Partidul Comunist pentru București se constituieră două grupări de forțe: una care avea misiunea să lichideze rezistențele hitleriste din interiorul Capitalei, iar cea de a doua care trebuia să împiedice pătrunderea trupelor inamice din afara orașului. La rândul său, prima grupare era împărțită în două comandamente: unul de nord cuprinzând sectoarele I Galben și IV Verde, și celălalt de sud, cuprinzând sectoarele II Negru și III Albastru.

Comandamentul militar al Capitalei a dat dispoziții unităților în subordine ca în zorii zilei de 24 august să atace obiectivele germane. În dimineața acelei zile, începând cu orele 4, formațiunile patriotice de luptă și unitățile militare din București au început atacul pe scară largă împotriva obiectivelor hitleriste, generalizând, astfel, prin acțiuni de mare amploare, lupta începută în seara zilei de 23 august 1944.

Dând expresie stării de spirit antifasciste și voinței de luptă a poporului nostru, întreaga armată română a întors armele împotriva Germaniei hitleriste.

Pentru mobilizarea maselor, Partidul Comunist a întreprins numeroase acțiuni în întreprinderile industriale și de transporturi, în instituții și la sate, chemând întregul popor la lupta antifascistă. Un rol important l-a avut în această direcție Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist din România, publicată în dimineața zilei de 24 august 1944 în primul număr legal al „României libere”, în care se arăta că: „În ciocnirea inevitabilă cu forțele hitleriste, Partidul Comunist din România cheamă muncitorimea, țărănimea, intelectualii și pe toți cetățenii României la luptă fără cruțare, cu toate armele împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său”².

Răspunzând chemării Partidului Comunist, mii și mii de oameni ai muncii din Capitală și din celelalte regiuni ale țării se prezentau la Comandamentul formațiunilor de luptă patriotice aflate în București, pe str. Eliza Filipescu (azi Ștefan Gheorghiu)³, cerind să fie încadrați în formațiunile patriotice și să fie trimiși la luptă împotriva ocupanților hitleriști.

¹ General-locotenent Mihail Burcă, *Participarea României la războiul antihitlerist*, în „Lupta de casă”, seria a V-a, anul XLIV, nr. 8 din august 1964, p. 34.

² „România liberă”, anul II, nr. 11, din 24 august 1944, p. 1, col. 3—5.

³ Începând cu ziua de 25 august 1944 comandamentul formațiunilor de luptă patriotice a funcționat în clădirea din Alea Alexandru nr. 23.

Declanșarea și dezvoltarea impetuoasă a luptelor insurecționale au provocat panică nu numai în sinul Comandamentelor hitleriste din România, ci și în rîndurile cercurilor conducătoare ale Germaniei hitleriste. Încă în noaptea de 23 august 1944 Hitler i-a ordonat generalului Friessner, comandantul grupului de armate „Ucraina de sud”, ca prin mijlocirea generalului Gerstenberg și a ambasadorului Germaniei să ocupe Bucureștii cu forțe armate din zona Ploiești, să zdrobească insurecția și să instaleze un nou guvern prohitlerist.

Pentru respingerea acestor atacuri și lichidarea forțelor hitleriste din interiorul Bucureștilor și din afară, Partidul Comunist a desfășurat o intensă activitate de mobilizare a maselor la luptă antifascistă alături de unitățile armatei române.

Activiștii ai P.C.R. au mers în fabrici și instituții, arătînd muncitorilor și funcționarilor pericolul în care se află Capitala, chemîndu-i să se înroleze în formațiunile patriotice și să sprijine, prin eforturi în producție, lupta antihitleristă.

Comandamentul formațiunilor de luptă patriotice a adresat chemări însuflețite populației Capitalei; într-una din aceste chemări se spunea: „Pentru respingerea și exterminarea cotropitorilor sînt necesare toate resursele noastre.

Urmați fără șovăire ordinele și dispozițiile comandamentului formațiunilor de luptă patriotice, înrolați-vă în detașamentele patriotice.

Prezentați-vă la locurile indicate de comunicatele noastre, cu arme sau fără arme.

Capitala țării, inima mișcării de eliberare națională, trebuie ținută cu orice preț”¹.

Încă în cursul zilei de 24 august, gruparea de forțe din interiorul Capitalei a reușit prin lupte dîrze să captureze și să dezarmeze comandamentele și formațiunile hitleriste din parcurile Filipescu și Bonaparte și să treacă la cucerirea obiectivelor inamice din centrul Bucureștilor.

Lupte dîrze s-au dat la sediul misiunii germane pentru armata aerului, instalată în clădirea Prefecturii de Ilfov din Splaiul Independenței — între Podul Senatului și Podul Mihai Vodă — (în locul unde se află astăzi Sfatul Popular al regiunii București). Cucerirea acestui obiectiv, puternic apărat de numeroși militari hitleriști care dispuneau de mult armament automat, avea o importanță deosebită în planul de luptă al forțelor insurecționale.

Atacul, început în dimineața zilei de 24 august de ostași ai Regimentului 2 călărași purtat, progrese încet și se solda cu numeroase jertfe din cauza poziției favorabile pe care o dețineau hitleriștii care, la adăpostul zidurilor, al șanțurilor săpate în curte și al sacilor de nisip îngrămădiți la uși și ferestre, au deschis un foc nimicitor de arme automate asupra asediatorilor care luptau pe un teren deschis, fără nici o acoperire care să-i protejeze. Într-un moment critic, cînd și muniția ostașilor noștri era pe sfîrșite, au sosit în ajutor muncitorii de la uzinele „Malaxa” și de la fabrica de piine „Gagel”, care s-au strecurat cu lăzile de muniții pînă în primele rînduri, unde s-au alăturat luptătorilor, alimentînd atacul cu forțe noi. Numeroase au fost jertfele pe care le-a cerut această luptă, dar

¹ „România liberă”, nr. 12 din 26 august 1944.

tot atât de numeroase și faptele de eroism ale ostașilor și muncitorilor. Locotenentul Dumitrescu Gheorghe, deși rănit, continua să conducă atacul subunității sale, îmbărbătînd prin exemplul personal pe ceilalți luptători. Cînd un glonte inamic l-a lovit din nou, soldatul Pascu Nicolae — înfrun-tînd focul ucigător — a sărit să-și salveze comandantul. Dar glonte de unei mitraliere hitleriste i-a secerat pe amîndoi. Jertfa lor a fost răsplătită în cursul aceleiași zile prin lichidarea cuibului de rezistență fascist și eliberearea clădirii¹.

Un alt obiectiv pentru cucerirea căruia s-au dat lupte înverșunate l-a constituit Școala superioară de război (azi Academia militară generală), unde era instalată Misiunea militară germană pentru armata de uscat. Început la 24 august 1944, atacul unităților romîne s-a lovit de rezistența disperată a hitleriștilor, care foloseau poziția dominantă pe care o avea clădirea, ținînd sub foc împrejurimile pe o mare distanță. Lupta a continuat și în ziua de 25 august 1944 cu o intensitate sporită și s-a terminat prin lichidarea rezistenței hitleriste. În cursul atacului, sergentul Dumitru Paraschiv a reușit să ocupe cu grupa sa o clădire situată în apropierea Școalei de război și de aici a fixat pe inamic prin foc continuu de armă automată, ceea ce a dat posibilitate subunității din care făcea parte să atace din flanc și să nimicească cuibul de rezistență; sergentul Dumitru Paraschiv a căzut ca un erou în timpul luptelor².

Și aici, o formațiune de luptă constituită din muncitori de la uzinele „Vulcan”, luptînd alături de o subunitate de artilerie antiaeriană, a reușit să captureze și să dezarmeze pe hitleriștii care încercau să scape prin fugă³.

În ziua de 25 august 1944 a fost dezarmat grupul de militari hitleriști, în majoritate ofițeri, aflat la hotelul „Ambasador”. La această acțiune au participat, alături de subunități ale armatei romîne, muncitorii de la uzinele „Vulcan” și de la alte întreprinderi din Capitală, organizați și înarmați de către Comandamentul formațiunilor de luptă patriotice.

Alte formațiuni de luptă patriotice, acționînd împreună cu ostași, au dezarmat și capturat aproximativ 800 de hitleriști ascunși în localul ambasadei germane de pe Calea Victoriei, cu care prilej au capturat și mari cantități de arme și muniții.

În unele locuri, formațiunile de luptă patriotice, mobilizate de comuniști, luptînd alături de unitățile militare și avînd sprijinul populației Capitalei, au continuat lichidarea cuiburilor de rezistență hitleriste, dezarmarea și arestarea militarilor hitleriști aflați izolați sau în grupuri; de asemeni ele au asigurat paza lagărelor de prizonieri, apărarea întreprinderilor și instituțiilor de încercările de distrugere venite din partea hitleriștilor sau a unor elemente legionaro-fasciste, precum și salvarea victimelor de pe urma bombardamentelor aeriene. Astfel în ziua de 25 august, muncitorii de la A.P.A.C.A., (azi, Fabrica de confecții și tricotaje București) au capturat, dezarmat și ținut sub pază un grup de soldați

¹ Col. C. Nicolae, lt. col. A. Lăpușteanu, V. Birză: *Episoade eroice din timpul desfășurării insurecției armate și a luptei pentru eliberarea patriei*. (23 August — 25 octombrie 1944), în *Analele Institutului de istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.*, nr. 4, 1962, p. 22—23; vezi și „Scînteia”, anul XXXIII, nr. 6348 din 14 august 1964, p. 2.

² *Ibidem*.

³ Vezi „Scînteia”, anul XXXIII, nr. 6346, din 12 august 1964, p. 3.

hitleriști aflați la palatul Cotroceni. În aceeași zi, din însărcinarea Comandamentului formațiunilor de luptă patriotice, un grup de muncitori înarmați a preluat paza depozitelor din Piața „Grant“, părăsite de hitleriști în retragerea lor precipitată.

Muncitorii întreprinderii „Standard-Telefoane“ mobilizați de comuniști, au alungat pe hitleriștii care au încercat să pătrundă în incinta fabricii unde intenționau să provoace distrugerii; în același mod au procedat muncitorii de la Atelierele centrale S.T.B., de la atelierele „Leonida“ etc.

Spre sfârșitul zilei de 25 august și în ziua de 26 august 1944 au fost lichidate ultimele rezistențe hitleriste din interiorul Capitalei, printre care cele de la fabrica de avioane „S.E.T.“, de la bariera Colentina și cea situată pe înălțimea Crematoriului (Calea Șerban Vodă), aceasta din urmă prin acțiunea unei subunități din Regimentul 11 Dorobanți și a unei grupe de muncitori înarmați.

Astfel, după trei zile de lupte, pînă în seara zilei de 26 august 1944, unitățile armatei române și formațiunile de luptă patriotice, dînd expresie stării de spirit antifasciste a întregului popor și urmînd chemările Partidului comunist, au îndeplinit o primă și importantă misiune a luptei insurjecționale: curățirea Capitalei de hitleriști. Concomitent cu această acțiune, armata romînă și formațiunile de luptă patriotice au purtat lupte grele pentru respingerea și nimicirea trupelor inamice care încercau să pătrundă în București dinspre nord și sud. Îndeplinirea acestei misiuni a trecut pe primul plan al acțiunii unităților militare și al formațiunilor de luptă patriotice în zilele de 26—28 august 1944.

În încercările lor disperate de a schimba cursul desfășurării evenimentelor, hitleriștii dezlănțuiseră, în dimineața zilei de 24 august, un sălbatic bombardament de aviație asupra Bucureștilor, prefăcînd în ruine clădirea Teatrului Național, a Operei, avariind Ateneul Român, palatul regal și alte clădiri și mitraliind populația. În același timp comandamentul german a dislocat de la Ploiești o serie de unități, dirijîndu-le spre București și încercînd să forțeze intrarea în Capitală pe la Băneasa, sperînd să aducă la îndeplinire ordinul lui Hitler de a „sugruma“ insurjecția și de a reinstaura în România un guvern fascist.

Pentru a respinge acest atac și a lichida forțele hitleriste situate la nord de București, au fost organizate două grupări de forțe: una, constituită din formațiuni de luptă patriotice și din unitățile militare care luptaseră în interiorul Capitalei și cele aduse din Dobrogea, iar cea de a doua, formată dintr-un detașament de unități blindate aduse de la Tirgoviște și din trei batalioane de infanterie¹. Prima grupare avea misiunea de a ataca de-a lungul șoselei București-Ploiești pentru a ocupa pădurile Băneasa și Tunari, iar cea de a doua trebuia să atace de la vest spre est, pe direcția Mogoșoaia-Otopeni, pînă va atinge șoseaua București-Ploiești, după care să atace în direcția sud, căzînd astfel în spatele forțelor hitleriste aflate la nordul Capitalei² (la Pipera, Otopeni și pădurea Băneasa).

Acțiunea de luptă, începută încă în ziua de 25 august, a fost reluată în ziua de 26 august, cînd cea mai mare parte din satul și aeroportul

¹ Vezi „Scinteia“, anul XXXIII, nr. 6348 din 14 august 1964, p. 2.

² *Ibidem* Cf. *Contribuția Romîniei la războiul antihitlerist*, p. 60—61.

Băneasa au fost cucerite. Luptele au fost continuate în dimineața de 27 august, prin atacuri frontale și din spate, ceea ce a dus la nimicirea și capturarea unei mari părți a forțelor hitleriste grupate la nord de București.

În dimineața zilei de 28 august 1944, o coloană motorizată inamică aflată sub comanda generalului Gerstenberg, reușind să se rupă din încercuire a încercat să scape prin fugă. Ea a fost, însă, interceptată de unități ale Armatei a 4-a române la sud-est de Ploiești și dezarmată. Cu acel prilej a fost făcut prizonier însuși generalul Gerstenberg.

În cursul luptelor pentru lichidarea grupării hitleriste de la nord de București, au fost săvârșite multe acte de eroism de către ostași și membrii formațiunilor de luptă patriotice. Astfel un pluton de tunuri antiaeriene din Regimentul de gardă călare a angajat lupta împotriva unei întregi coloane motorizate a hitleriștilor, formată din vreo 20 de mașini încărcate cu soldați și armament și însoțite de 5 tunuri, care încerca să treacă podul Băneasa. Deși mult inferiori numericeste și ca putere de foc, artileriștii români au nimicit pe hitleriști, capturându-le și o parte din mașini. De asemeni, ostașii bateriei 117 din Regimentul 3 artilerie antiaeriană, amplasată în partea de nord a aeroportului Băneasa, deși supuși unor atacuri continui terestre și aeriene, au rezistat pe poziție și au respins apoi pe hitleriști, cărora le-au provocat pierderi grele. În cursul luptelor s-au distins prin vitejia lor sublocotenentul Sălăgeanu Virgil, sergentul-major Boroană Petre, sergenții Florescu Nicolae și Vîrtej Gheorghe, care au îndeplinit atît funcția de trăgători la tun sau la pușca mitralieră, cît și cea de pușcași, pînă ce au căzut în luptă¹. Lupte dirze s-au dat și pe aeroportul Băneasa, unde au acționat ostași din subunitățile române de parașutiști și din artileria antiaeriană, cărora li s-a alăturat o parte a personalului civil al întreprinderii de transporturi aeriene. La luptele de la Băneasa au participat, alături de ostași, și formațiuni de luptă patriotice alcătuite din muncitori înarmați de la Atelierele S.T.B., uzinele „Vulcan” și de la alte întreprinderi din Capitală; de asemeni numeroși alți cetățeni din rîndul populației bucureștene și-au adus contribuția la înfrîngerea fasciștilor, prin ajutorul pe care l-au dat în aprovizionarea cu muniții și hrană, în transportul și îngrijirea răniților, în culegerea și furnizarea de informații privind amplasarea și mișcările trupelor inamice. Aeroportul Pipera a constituit, de asemeni, terenul unor lupte dirze între unitățile armatei române și forțele hitleriste. Dispunînd la început de forțe superioare, hitleriștii au supus unor atacuri continui unitățile române aflate în acest sector. În cele din urmă, însă, hitleriștii au fost înfrîniți, prin vitejia de care au dat dovadă unitățile armatei române și formațiunile de luptă patriotice. De asemeni, în apropiere de aeroportul Otopeni, aflat în mîinile inamicului, ostașii unei baterii din Regimentul 9 artilerie antiaeriană au trebuit să reziste în condiții de încercuire atacurilor înverșunate ale hitleriștilor, care urmăreau să-i nimicească pentru a-și degaja mișcările pe aeroport și pe șoseaua spre București. În ziua de 26 august, inamicul a reușit să strecoare în dispozitivul bateriei un grup de hitleriști îmbrăcați în uniforme românești, spre a provoca confuzie și a lichida rezistența osta-

¹ Col. C. Nicolae, Lt. col. A. Lăpușteanu, V. Bîrză, *op. cit.* p. 21.

șilor romîni. Acțiunea perfidă a inamicului a fost însă descoperită la timp, atacatorii fiind în parte nimiciți iar ceilalți făcuți prizonieri ¹.

Concomitent cu luptele pentru lichidarea grupării germane de la nordul Capitalei a avut loc acțiunea de respingere a încercărilor hitleriștilor de a pătrunde în București prin sud-vest și sud. Încă în ziua de 24 august 1944, aproximativ 30 de autocamioane cu trupe hitleriste, însoțite de tunuri antiaeriene, au încercat să forțeze intrarea pe la bariera Rahova. Deși în acțiunea lor hitleriștii au folosit mijloace cu totul inumane, ca forțarea femeilor și copiilor de a merge în fața coloanelor, în cele din urmă, în cursul zilelor de 24 și 25 august, ei au fost nimiciți de trupele romîne și de formațiunile patriotice alcătuite din muncitori.

În felul acesta prin luptele purtate de unitățile militare și formațiunile de luptă patriotice, pînă în ziua de 26 august 1944 întreaga Capitală a țării a fost curățată de hitleriști, iar pînă în ziua de 28 august 1944 au fost complet lichidate și rezistențele inamice din împrejurimi.

În aceste lupte, inamicul a suferit mari pierderi în oameni și materiale de război. Au fost capturați 6785 de prizonieri, printre care 358 de ofițeri și 1089 de subofițeri ².

La obținerea victoriei împotriva trupelor hitleriste din Capitală și din împrejurimi au luat parte trupe terestre și de aviație cu un efectiv de peste 37.000 de oameni, grupați în 8 regimente, 19 batalioane de infanterie, un batalion de tancuri, 3 divizioane de artilerie, 2 grupuri de aviație de vînătoare, o școală de ofițeri, una de subofițeri și un centru de instrucție ³. Alături de militari au luptat cu vitejie formațiuni patriotice de luptă. Pierderile noastre în morți, răniți și dispăruți au fost de 1400 oameni ⁴.

Unitățile armatei romîne și formațiunile patriotice de luptă, acționînd pe baza indicațiilor date de Partidul Comunist, au îndeplinit cu cinste unul din principalele obiective ale insurecției : curățirea Capitalei țării de hitleriști și apărarea ei în fața încercărilor trupelor fasciste de a înnăbuși lupta insurecțională.

Victoria insurecției armate în Capitală a constituit un impuls puternic pentru forțele patriotice din întreaga țară, care aproape concomitent cu luptele din București au pornit acțiunile împotriva trupelor hitleriste.

Lupte dîrze au dat trupele romîne și formațiunile de luptă patriotice pe Valea Prahovei și îndeosebi în orașul Ploiești, care prezenta un interes economic și militar deosebit. În urma unor acțiuni energice împotriva unităților hitleriste, în cursul cărora acestea au suferit mari pierderi, regiunea văii Prahovei a fost eliberată de sub ocupația fascistă pînă în seara zilei de 31 august 1944.

Armata romînă a reușit ca pînă în seara zilei de 26 august să elibereze Constanța și alte localități de pe litoral, iar pînă în ziua de 30 august să elibereze întreaga regiune a Dobrogei. Unitățile militare romîne și formațiunile de luptă patriotice au nimicit, în aceeași perioadă, și grupările hitleriste din zona Turnu Severin-Vîrciorova-Orșova. Aproape concomitent

¹ *Ibidem*, p. 29.

² General-locotenent Mihail Burcă : *Participarea Romîniei la războiul antihitlerist* în „Lupta de clasă”, seria a V-a, anu XLIV, nr. 8 — august 1964, p. 35.

³ *Ibidem*.

⁴ Vezi „Scinteia”, anul XXXIII, nr. 6348 din 14 august 1964, p. 2.

cu luptele insurecționale din Capitală au început și acțiunile pentru lichidarea hitleriștilor din Banat, Brașov, Arad etc. Până la 31 august 1944 unitățile armatei române și formațiunile de luptă patriotice au lichidat trupele hitleriste din partea centrală, de sud-est și sud-vest a țării, cuprinzând Muntenia, Dobrogea, Oltenia, Banat și sudul Transilvaniei.¹ Succesul luptei unităților militare române și al formațiunilor patriotice în Capitală și pe teritoriul central, de sud-est și sud-vest al țării au asigurat victoria insurecției armate antifasciste.²

În ziua de 30 august 1944 primele unități ale armatei sovietice și apoi la 31 august marile unități ale acesteia, aparținând Frontului II ucrainean, au intrat în București. Populația Capitalei i-a primit cu entuziasm pe ostașii sovietici, ca pe prieteni și frați.

Datorită loviturilor date forțelor hitleriste în interiorul țării în timpul insurecției armate precum și zădărnicii ofensivei hitleriste din Transilvania, s-au creat condiții trupelor sovietice, care lichidaseră pe frontul Iași-Chișinău grosul grupului de armate „Ucraina de sud”, să înainteze rapid și să intre în luptă pe noul front din centrul Transilvaniei, din Crișana și Banat. Trupele române împreună cu cele sovietice, înfrângând rezistența înverșunată a hitleriștilor, au reușit ca până la 25 octombrie 1944 să izgonească de pe teritoriul țării ultimele unități militare fasciste. Nordul Transilvaniei, smuls mișelește din trupul țării prin odiosul dictat din Viena, a fost, astfel, reintegrat în granițele firești ale României. Cu aceeași vitejie au luptat armata română și dincolo de hotarele țării, pe teritoriile Ungariei și Cehoslovaciei. Sîngele vărsat în comun de vitejii ostași români și sovietici pentru libertatea țării noastre a cimentat prietenia și alianța dintre poporul român și poporul sovietic în lupta pentru triumful nobilei cauze a libertății popoarelor, a păcii și socialismului.

Războiul purtat de România de la 23 August 1944 și pînă la victoria finală asupra Germaniei hitleriste a avut un caracter național, antifascist și patriotic, care a situat România, prin contribuția sa militară și economică, în primele rînduri ale țărilor participante la războiul antihitlerist.

Victoria insurecției armate antifasciste, organizată și condusă de Partidul Comunist din România, a deschis o eră nouă în istoria poporului român, marcînd începutul revoluției populare.

Insurecția armată victorioasă a dat un larg avînt luptei maselor populare, pentru instaurarea unui guvern democratic, în care clasa muncitoare să aibă rolul precumpănitor.

Insurecția armată antifascistă a avut totodată o însemnătate deosebită pe plan internațional. Răsturnarea dictaturii militare-fasciste și intrarea României în războiul antihitlerist au dat o puternică lovitură Germaniei naziste, contribuind la prăbușirea sistemului de apărare hitlerist din Balcani.

Apreciind importanța și consecințele insurecției armate din august 1944, postul de radio Moscova arăta la 25 august 1944 că: „Îeșirea României din Axă are o importanță covârșitoare nu numai pentru această țară, ci pentru întreg Balcanul, deoarece prin această lovitură se prăbușește

¹ General-locotenent Mihai Burcă, *op. cit.*, p. 36.

² *Insurecția armată din august 1944*, în „Lupta de clasă”, seria a V-a, anul XLIV, nr. 8, august 1964, p. 27.

întregul sistem de dominație germană din sud-estul Europei. Însemnătatea acestui din urmă fapt nu poate fi subestimată”.¹

De asemenea, postul de radio american din Europa arăta — referindu-se la evenimentele din România — că „Ziua de astăzi este marcată prin două mari evenimente dintre care unul s-a desfășurat la vest și altul la est. În primul rînd este vorba de eliberarea Parisului și în al doilea rînd este ieșirea Romîniei din războiul dus împotriva Națiunilor Unite. De acum înainte România este un nou aliat în tabăra Națiunilor Unite, ea manifestîndu-și voința de a se alătura la lupta ce se duce împotriva inamicului comun”². Iar postul de radio Londra sublinia că „fapta Romîniei constituie un act de mare curaj și acest act va grăbi sfîrșitul războiului. Situația Germaniei în Balcani se apropie de o catastrofă îngrozitoare...”³.

Rod al luptei maselor populare, organizate și conduse de Partidul Comunist din România, insurecția armată antifascistă din august 1944 constituie un moment de cotitură și o piatră de hotar în istoria poporului nostru. Așa cum a arătat tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej cu prilejul celei de-a XX-a aniversări a eliberării Romîniei de sub jugul fascist : „Acest eveniment istoric a deschis o eră nouă, luminoasă, în dezvoltarea țării, a marcat o cotitură hotărîtoare în destinele poporului nostru, în îndelungata sa luptă pentru eliberarea națională și socială, pentru înfăptuirea de adînci transformări revoluționare și clădirea unui Romîniei noi, socialiste”⁴.

Capitala — care a fost leagănul și centrul insurecției armate antifasciste — a avut rolul preponderent și în procesul profundelor transformări economice, social-politice și culturale ale societății noastre în anii revoluției populare.

¹ Ministerul Propagandei, *Actul de la 23 August în lumina comentariilor străine*, Buc., 1946, p. 20.

² *Ibidem*.

³ Op. cit., p. 3.

⁴ Gheorghe Gheorghiu-Dej : *A XX-a aniversare a eliberării Romîniei de sub jugul fascist*, Editura Politică, București 1964, p. 3.